

Armoede heeft verschillende kanten, en fotografe Dineke Kaal wil die laten zien. Ze volgde een aantal Leeuwarders die aan den lijve ondervinden hoe dat is, leven in armoede. Het resultaat: fotoproject *Friday's Child: Tegenspoed in Leeuwarden*.

ARMOEDE

TEKST JACOB HAAGSMA
FOTO'S DINEKE KAAL

De plek is niet zonder betekenis, niet helemaal. Het is het oude winkel-pand van kledingketen Scotch & Soda aan de Leeuwarder Nieuwe-stad. Dure kleren, toch failliet. In de winkelruimte hangen verschillende portretten, in grofkorrelig zwart-wit. Een oude-re vrouw met een brommerhelm, haar gezicht getekend. Een punker met zijn middelvinger omhoog gestoken. Een jonge vrouw, met haar gezicht vertrokken van pijn. Een jongen met nog net iets van hoop, glinsterend in de ogen. Een vrouw, in de 30, met een gezicht dat boek-delen spreekt: van strijd, van ellende, van een streven naar een beter leven.

‘Een vriend leerde mij weer de post te openen.’

Dineke Kaal maakte deze portretten voor haar project *Friday’s Child: Tegenspoed in Leeuwar-den* in opdracht van de gemeente en foto- en beeldcultuurplatform Noorderlicht.

Maar het hart van dat project zit hem er-gens anders. In de drie diaprojectoren die een hele reeks foto’s laten zien, naast elkaar, met muziek die Kaal erbij gezocht heeft. Want: „Ik heb veel met mensen gepraat over muziek. Muziek en kunst, hoe klein ook, kan veel bete-kenen voor deze mensen.” Oude spullen, die projectoren, afgestoft en alles – maar soms een beetje onscherp. Past wel.

Die titel, trouwens, komt uit een liedje van Nancy Sinatra. Over iemand, geboren op een vrijdag, die het leven en al zijn uitdagingen en moeilijkheden maar moet zien te doorstaan. In het aloude kinderrijmpje *Monday’s Child* is het vrijdagse kind juist *loving and giving*. „En dat klopt ook.”

Kijk, daar is die jongen met die gestrekte middelvinger weer. Maar hij kijkt nu een stuk vriendelijker, toeschietelijker. „Dat is hij ook, hè”, zegt Dineke Kaal. Mensen hebben nooit maar één gezicht. Armoede evenmin. „Dat is mijn punt. Daarom deze diashow.”

Ze komen uit heel Leeuwarden, de ‘model-len’ van Dineke Kaal. We zien mensen in don-kere huizen, kleine keukens. Buiten op een bankje. Spelende kinderen. Dieren, veel hon-den en katten.

Die foto’s worden onderbroken door regels tekst – allemaal zinnen die ze uitgesproken hoorde worden door haar ‘doelgroep’ (niet alleen de gefotografeerden).

‘80 euro per week. 26 euro voor een pakje shag, 18 euro voor eten voor de honden.’

Dineke Kaal: „Voor hen is het ook een rust-

punt”, over dat roken. „Je kunt wel zeggen: stop er dan mee, maar dan ben je aan het oordelen. Dat is ook heel moeilijk, stoppen.” En als je ook nog allerlei andere sores aan je hoofd hebt ...

Sociale fotografie, zo zou je het werk van Dineke Kaal wel kunnen omschrijven. Ze werkte eerder, met nog drie fotografen, mee aan het project *Welkom in Heechterp* – be-doeld om te laten zien wie er allemaal in die wijk wonen, diversiteit en alles. „Dat was niet zo heel moeilijk. Dit vond ik veel moeilijker.”

‘Morgen krijg ik mijn zorgtoeslag! Heb ik weer geld.’

De opdracht: breng de armoede in beeld. Maar hoe krijg je die doelgroep zover om zich, ja, bloot te geven?

Door te praten. Door te luisteren. Dineke Kaal zat hele vrijdagmiddagen bij Moes, de sociale groentewinkel aan het Noordvliet, waar altijd tijd en plek is voor een praatje. Ze hing ook rond in wijkgebouwen, bij netwerk-centrum De Klomp en bij Buurvrouw & Buur-vrouw, ook al zo’n sociaal initiatief dat met een bus de wijken in trekt, met tweedehands kleren en alles.

„Je wilt niet weten hoeveel initiatieven er zijn. Hartverscheurend.” En toch gaat het maar niet over, armoede. „Maar die mensen van die initiatieven zijn betrokken. Dat is heel mooi om te zien.”

Voor al op die vrijdagmiddagen bij Moes, de gesprekken die ze voerde met de klandizie, heeft ze heel veel geleerd. „Over hoe mensen overleven, hoe ze dingen aanpakken, wat er in hun leven speelt.”

Bij die gesprekken kwamen de emoties, en het vertrouwen. „De meeste mensen willen niet zo gefotografeerd worden. Maar dat maakt niet uit. Ik heb wel hun verhalen ge-hoord.” En die zitten dus ook in de diashow: een paar dozijn citaten, uit hun leven gegre-pen.

‘Het is behelpen. En ik heb ook zo weinig ruimte in mijn hoofd.’

Maar sommige mensen wilden graag mee-doen. Meehelpen om armoede, hun armoede, zichtbaar te maken. Onderweg naar die men-sen thuis liet ze haar camera ook klikken. Het afval, de bankjes, de avondse flatgebouwen, het buitenleven.

De verschillende gezichten van armoede, die wil Dineke Kaal laten zien. Ja, ook de goe-de kanten. Ze wil ‘t niet verheerlijken, abso-luut niet. Maar die zijn er wel, toch wel. „Ik heb van meerdere mensen gehoord: ‘ik ben zo blij dat je geen pathetisch beeld hebt neer-gezet. Want wij zijn niet zielig.’ En dat zijn ze ook niet, ze zijn *survivors*.”

„Enorm veel gastvrijheid” ervoer ze bij die mensen thuis, „dankbaarheid”. Het is ook een soort bubbel, zag ze. „Mensen kennen elkaar, helpen elkaar ook.” Een netwerk, uit nood-zaak, „heel mooi om te zien. Heel wezenlijk, heel aards.” Netwerken, niet uit hippe of nobele motieven maar simpelweg om te overleven. „’t Is heel oer.”

‘Ik heb alleen maar arme mensen om mij heen. Ik weet niet zoveel van die andere wereld.’

Op veel van haar foto’s komen dieren voor. Honden, katten. En ja, die kosten geld. Maar voor veel mensen, ook in deze doelgroep, zijn die dieren juist een noodzaak. Dineke Kaal: „Die doen niet zo moeilijk, hè. Ze zijn er altijd, warm, hebben geen oordeel.”

Ze hoorde het hartverscheurende verhaal van een vrouw die niet naar de voedselbank >>

“Huisdieren doen niet moeilijk, ze hebben geen oordeel

De gekleurde regels zijn zinnen die fotografe Dineke Kaal opving tijdens gesprekken met haar ‘doelgroep’. Ze zijn niet alleen afkomstig van de gefotografeerden.

durfde, omdat ze bang was dat ze dan haar kat weg moest doen. „Of dat zo was weet ik niet, misschien was het wel haar interpretatie. Dat vond ik heel erg.”

Gezondheid is ook zo’n ding. Neem nou roken. Iedereen weet dat dat even ongezond is als duur, maar hebben deze mensen eigenlijk een keus? „Het is ook ontspanning. Als je verder weinig hebt, kom er dan maar eens van af.”

‘Als kind word je gevormd of misvormd.’

15 mensen heeft ze gefotografeerd, van wie 11 herkenbaar zijn, en 9 portretten. „Die heb ik geselecteerd op emotie. Dat is wat deze portretten bindt.” Daarom ook die foto van die jongen met hoop in zijn ogen – dat het ooit beter wordt.

Hij zou ooit nog eens saxofoon willen leren spelen, vertelde hij aan Dineke Kaal. „En mijn zoon gaat naar het conservatorium.” Geen wonder dat ze wel even moest bijkomen, elke keer als ze weer thuiskwam van deze klus.

Ze wijst op een ander portret, een beetje onscherp. Kon niet anders. „Dat was een heel donkere kamer, daar moest ik heel veel ISO voor gebruiken.” En die jonge blonde vrouw, met haar in wanhoop vertrokken gezicht? Heeft chronische pijn, haar leven lang al. Net toen Dineke haar camera liet klikken, had ze zo’n pijnaanval.

Dit heeft Dineke Kaal wel geleerd. „Bij iedereen die ik heb gefotografeerd, gaat het altijd terug op de kindertijd. Daar is het gebeurd. Trauma, in de steek gelaten, bij ouders weggehaald, mishandeld. Hoe zorg je voor je kinderen, als hele samenleving bedoel ik? Als alle kinderen het goed zouden hebben, zijn heel veel problemen de wereld uit.”

HERPAKKEN

Ilse de Vries (35) heeft haar verhaal weleens eerder gedaan. Ze maalt niet zo om anonimiteit, al houdt ze haar kinderen liefst buiten beeld. „Ik heb daar niet zo veel moeite mee.

Armoede is meer dan
weinig geld, er zijn
bepaalde oorzaken

Ik vind het belangrijker dat mensen zich ervan bewust worden dat deze kant van de samenleving er is. Dat armoede meer is dan ‘weinig geld’, dat er bepaalde oorzaken zijn.”

Het verhaal van Ilse de Vries is het verhaal van verslaving – cocaïne, „geen goeie dingen doen”. Ze is heel lang verslaafd geweest, maar rond de geboorte van haar oudste dochter, bijna 9, was ze een paar jaar clean. Tot de vader van die dochter overleed, en een jaar later haar eigen vader. Toen bleek ze ook nog eens zwanger van een tweeling, bijna 4 nu.

„Ik merkte dat het minder ging, dat ik er minder voor mijn kinderen kon zijn. Ik had heel veel aan mijn hoofd, ik had niet de tijd voor traumaverwerking.”

Dus kreeg ze een terugval. Uiteindelijk werden haar kinderen uit huis geplaatst, 2,5 jaar lang. „Ik heb meerdere keren meegemaakt dat mijn oudste van mijn lichaam is losgetrokken.” Nog meer trauma.

Maar ze wist zich te herpakken, „Ik heb alles op alles gezet.” Strijd geleverd, gelijk gekregen. Sinds juli zijn ze weer helemaal terug. „Ik heb genoeg meegemaakt, dingen gedaan, waar ik niet trots op ben.” Schulden gemaakt en alles.

Nu moet ze het doen met 600 euro per maand. „Ik heb wel gezegd: ik wil een spaarrekening. Niet voor mij, voor de kinderen. Voor de dingen die ze later nodig hebben. Ik vind het belangrijk dat mijn kinderen goed eten, genoeg kleren hebben. Dat ik eens een keer wat minder eet, of een oude jas draag, prima. Roeien met de riemen die je hebt.”

Die kinderen, die vormen voor haar een belangrijke motivatie om het allemaal beter te doen. „Zo lang we maar plezier hebben. Ik haal heel veel energie uit hen, maar ze zuigen ook heel veel energie uit mij. Maar ik krijg ook heel veel terug.”

Ze wijst op haar tweeling – drukke, vrolijke kinderen. „Ze waren 11 maanden toen ze werden weggehaald, ik kreeg ze met 3 jaar terug. In die tussentijd zag ik ze een uurtje in twee weken. Dat was voor mij heel erg zoeken. Van goh, wie zijn we?”

Ze heeft de OTS, de ondertoezichtstelling, zelf nog een jaar verlengd. „Ik heb hun toch wel een soort van nodig. En ik weet dat de wachtlijsten gigantisch lang zijn.” Om hulp durven vragen als het niet goed gaat – ook een teken van kracht. Ze is met opzet in de Wielepolle gaan wonen, bij haar familie. Want in Bilgaard ging alles mis.

„Als je kijkt wat je allemaal hebt meege maakt”, zegt ze mensen uit haar omgeving na, over zichzelf, „je hele leven al, keer op keer op keer. Je staat nog steeds, je gaat nog steeds door. Altijd vind je die kracht om toch weer sterker te worden en weer door te gaan.”

Dit fotoproject. Ze laat zichzelf zien. Wat doet dat met haar? Ze krijgt complimenten over de foto's, vooral over dat portret. „Die foto spreekt boekdelen. Die laat zo veel zien. Emotie, maar ook dat ik goed nadenk. En zeker ook de foto's van de kinderen. Plezier. Dat je voelt dat je in armoede leeft. Armoede gaat niet alleen om geld. Zo lang het thuis maar fijn is.”

„Heel veel mensen hebben daar een beeld bij, armoede. Maar dat klopt vaak niet. Ik vind het heel mooi dat het Dineke gelukt is om de vele gezichten van armoede te laten zien. Om de mensen zich meer bewust te laten worden.”

Net toen Dineke bij Ilse thuis was, kreeg haar oudste dochter een uitbarsting. Trauma, van alles meegemaakt tenslotte. „Toen heb ik Dineke gevraagd of ze de tweeling alsjeblieft mee naar boven wilde nemen. Ik was heel blij dat ze er even voor hen kon zijn, zodat ik mijn dochter in haar emotie kon begeleiden. Ze heeft ook genoeg meegemaakt, en alles kwam er even uit.”

„Het is fijn om gehoord te worden. In het verleden was dat niet zo. Daardoor werd mijn angst om hulp te vragen wel vergroot.” En nu wordt ze ook, letterlijk, gezien. „Dat vind ik belangrijk. Het was fijn om hieraan mee te doen.”

HOOP

Andries ten Hove (26) is de man met het kleurrijk beschilderde leren jasje (dat bij de tentoonstelling is opgehangen) en de opgestoken middelvinger. „Mooi dat dat gewoon mocht”, zegt hij over dat fotomoment. „Ik dacht: oké, ik ben mezelf wel.”

Maar hij heeft ook een andere kant, zoals in de diashow te zien is. Vrolijker, introspectiever. Niet meer zo boos. Je kunt het ook zien aan zijn kleurrijk beschilderde leren jasje. Vol teksten en symbolen van hoop.

„Die begon ik te maken toen ik een positiever leven wou aannemen. Er staat ook een kunstwerk op van een bloem. Dat je naar een territorium kijkt waar een heel mooie roos uit groeit. Dat je denkt: hoe de fuck groei jij daar?”

Hij heeft nu een plekje op de Oosterkade.

Een studiootje, klein, er zit geen vloer in, maar hij zit hier voorlopig goed, „Mooi huuske wel.”

Niet zoals op zijn vorige plek, waar de huisbaas hem liever zag gaan dan komen, als hij over achterstallig onderhoud begon. Niet zoals in de inrichtingen, open en gesloten, waar hij ook noodgedwongen zat. Niet zoals op straat, met alle ontberingen van dien.

Jeugdzorg haalde hem bij zijn ouders weg, omdat die niet meer voor hem zouden kunnen zorgen. „Terwijl ze dat donders goed konden.” Hij zat een paar jaar in een gesloten inrichting, kreeg zware medicatie – tot op het punt dat hij echt moest afkicken van de Ritalin.

Hij komt uit een familie die, ja hoe zeg je dat, die dingen ziet. „Wij hallucineren. Ik zie de realiteit, maar ik zie ook superveel. Als ik een tafel zie, is dat dan een tafel of niet?”

Depressies kwamen er ook nog bij. Toch kwam Andries uiteindelijk uit de wereld van de inrichtingen. Hij werd dakloos, keerde zich af van de maatschappij, boetseerde zijn haar in een trotse hanenkam. Die maatschappij? „Ik heb gezien wat die kan doen met mensen.” Hij raakte verzeild in de onderwereld, „met hun middeljes en medicatie, zal ik maar zeggen.”

Toch maakte hij zijn eigen zakgeld, zoals hij het zelf zegt. Op straat rondhangen met andere, kleurrijk uitgedoste punkers „Daar wilden mensen dan wel een foto van maken. Dat kan, zeiden we, een euro per foto. Ik weet zeker dat er ergens nog een Aziatisch stel woont met een foto van mij als westerse punker.”

Dat ruige leven op straat, als dakloze, leverde ook dingen op die, ja, minder naar waren. „Je was altijd met mekaar. Je kon altijd iets regelen, met eten. Geld was niet nodig, in feite. Je had elkaar.”

Maar nu heeft hij dat huisje, een vriendin, drie katten. Therapie hielp hem op weg, meneer Faber van de dagbesteding ook. „Zulke mensen zijn goud waard.” Hij leerde zich creatief uiten, maakte boekjes met teksten en tekeningen over hoe hij de wereld zag, raakte betrokken bij eenzaamheidsproject *Over De Drempel* van cultuurmanifestatie Arcadia. En hij heeft genoeg mensen om hem heen, vrienden.

Die ene kat, die nam Andries over van een kameraad, nog uit het drugscircuit. Daar kwamen al snel twee jongen bij. „Ineens heb je katten, die van je houden omdat je voor ze zorgt. Dan heb je niet meer het gevoel dat je de grootste klootzak op aarde bent. Dieren houden gewoon van je, die oordelen niet. Dat mis ik gewoon bij mensen.”

Hij is wel afgekeurd, wegens complexe traumatoornissen. Maar zijn toekomst ziet hij wel voor zich. „Met mijn vriendin, kinderen. Leren genieten. En mijn kunst maken. Creatief uiten, dat is voor mij de allerbeste manier om mijn gevoel te verwerken. Ik wil zien waarom het op deze aarde gaat zoals het gaat.”